

L. A u v ä ä r t

Kõige üldisemalt võttes kuulub õiguspsühholoogia valdkonda kõigi õigusemõistmises osalevate isikute (süüdistatavad, kannatanud, tunnistajad, kohtualused, uurijad, prokurörid, kohtunikud, hagejad, kostjad jt.) tegevuses psüühilise arengu ning psüühiliste seisundite tundmaõppimine ja suunamine. Nimetatud isikute tähtsamad iseärasused on järgmised:

1. Nad on õigusnormides fikseeritud mitmesuguste õiguste ja kohustuste kandjad.

2. Sageli on nende eesmärgid üksteisele vastupidised.

3. Õiguspsühholoogia sfääri on nad sattunud kas õigusnormidest tulenevate nõuete rikkumise või siis õigusemõistmisest osavõtu tõttu (vt. ka 24, 6).

Esitatud määratlus on mõnevõrra laiem meie traditsioonilisest käsitlesest, sest meie õiguspsühholoogid seonduvad õiguspsühholoogia sageli vaid kriminaalõiguse ja kriminaalprotsessiga. Kriminoloogilisest aspektist on aga igati põhjendatud ka mitmesuguste tsiviilvaidluste osaliste lülitamine õiguspsühholoogia sfääri. Nagu näitab praktika, on paljud kuriteod tihedalt seotud selliste tsiviilvaidlustega nagu abielulahutused, laste jätmise ühe või teise lahutatud vanema juurde jne. Küllaltki suur tähtsus on ka tsiviilõiguses süü ja kehtetute tehingute psühholoogilisel analüüsil. Siit tuleneb, et õigem on traditsioonilise termini "kohtupühholoogia" asemel kasutada mõistet "õiguspsühholoogia" (vt. ka 3).

Õiguspsühholoogia küsimustele pöörati tähelepanu juba antiikühiekonnas. Mitmesuguste väliste tunnuste järgi püüti diagnoosida kuritegelikku käitumist (täpsemalt vt. 46, 3-24).

* Käesolev artikkel ei ole iseseisev uurimus, vaid põhineb nõukogude õiguspsühholoogide A. Dulovi, D. Kotovi, A. Ratinovi, V. Vassiljevi jt. töödele.

Iseseisva teadusharuna on aga õiguspühholoogia üks nooremaid, seda isegi teiste psühholoogiliste sõsar-teaduste hulgas. Esimesed katsed rakendada psühholoogia saavutusi õigusemõistmisel toimusid kaheksateistkümnendal sajandil (vt. näiteks 4, viidatud 60, 111 järgi). Esimestes õiguspühholoogia-alastes teostes püüti psühholoogiliselt analüüsida mitmeid kriminaalõiguse küsimusi. Üheksateistkümnenda sajandi esimesel poolel ilmunud teostest tuleb mainida J. Hoffbaueri teost "Psühholoogia kasutamine kohtuelus" (8), kus käsitleti kurjategija isiksuse psühholoogilise iseloomustuse kõrval ka kriminaalprotsessi mõningaid aspekte. Mitu aastakümnet ei järgnenud märkimisväärselt lisa.

19. sajandi keskel arenes tormiliselt üldpsühholoogia. Suurem rõhk pandi mitmesugustele teoreetilistele aspektidele ja rakendusliku iseloomuga probleemid jäid tagaplaanile. Kohtupsühholoogiale hakati tähelepanu pöörama tänu kodanliku kriminoloogia arengule. Siin tuleb eelkõige märkida C. Lombroso ja E. Ferri nime. Sünnipärase kurjategija teooria reaktsioonilisel olemusel on peatunud küllaldaselt kriminoloogia õpikutes, siin aga mainime, et selle mõjul lähenes kriminaalpsühholoogia kohtupsühhiaatriale. Praktika aga esitas ülesande uurida ka psüühiliselt normaalsete inimeste kuritegelikkust. J. Friedrich püüdis oma 1915. aastal ilmunud raamatus "Psühholoogia tähtsus võitluses kuritegevusega" (5) määratleda kriminaalpsühholoogia ainet. Kuritegevusevastase võitluse kõrval käsitletakse selles raamatus ka mitmeid kohtutöö psühholoogia ja kuriteo psühholoogia probleeme. Kurjategijaid püüdis tüpologiseerida oma raamatus "Kriminaalpsühholoogia" (16) E. Wulfen.

Teine grupp autoreid pühendas oma tähelepanu kriminaalprotsessi psühholoogiale. Selle suuna tähtsamaks esindajaks on H. Groß, kes kirjutas kapitaalset teost "Kriminaalpsühholoogia" (6). Üks kolmandik raamatust on pühendatud kohtutegevusele. Ülejäänud osa tunnustajate ja süüdistatavate ülekuulamise psühholoogiale.

Kohtupsühholoogia piiride laiendamise tehti ka esmasid katseid diferentseerida üksikuid allharusid. Nii tegi näiteks prantsuse psühholoog E. Claparède ettepaneku eristada 1) juriidilist psühholoogiat, mis uuriks kohtutegevust ja 2) kriminaalpsühholoogiat, mis oleks teadus kurjategija

psühholoogiast (2). Analoogiliste seisukohtadega esines ka E. Reichel (14).

Käesoleva sajandi alguseks muutus psühholoogia jurisdentsis omapäraseks "moehaiguseks". Eksperimentaalpsühholoogia meetodeid püüti ilma kohandamata kasutusele võtta ka õiguspsühholoogias. Üldtuntuks said selliste psühholoogide nimed nagu W. Stern (15), A. Binet (1), E. Claparède (2), O. Lipmann (10), K. Marbe (12 ja 13) jt. Küllaltki palju pöörati tähelepanu kuriteost osavõtu diagnoosimisele. Siin tuleb nimetada selliseid teadlasi nagu C. Jung (9), M. Wertheimer (16a) jt. Käesolevaks ajaks on USA juristide ja psühholoogide koostöö tulemusel loodud mitmeid valededektoreid. (Täpsemalt vt. 7, 185-268.)

Eksperimentaalpsühholoogia meetodite ülevõtmine kohtupsühholoogiasse põhjustas ka psühholoogide otsese osalemise õigusemõistmises, seda eriti ekspertidena. Ekspertidena esinesid sellised tuntud psühholoogid nagu W. Stern, K. Marbe jt. Psühholoogilist ekspertiisi käsitles W. Stern oma raamatus "Alaealiste tunnistajate ütlused seksuaalkuritegudes" (15). Samadele probleemidele pühendas ka K. Marbe oma raamatu "Psühholoog kui ekspert tsiviil- ja kriminaalasjades" (12).

20. sajandi alguses eraldus rakenduspsühholoogia üks haru - tööpsühholoogia - iseseisvaks teaduseks. Lääne teadlastest on selles valdkonnas üheks tuntumaks G. Münsterberg, kelle sulest ilmus 1913. aastal "Psühhotehnika alused" (13). Selles raamatus on eri osa, kus käsitletakse psühholoogi kasutamist õigusemõistmisel.

Tuleb tunnistada, et kodanlik õiguspsühholoogia ei ole lõplikult veel välja kujunenud. Isegi nimetuse osas ei ole kokku lepitud. Kasutatakse mõisteid "kohtupsühholoogia", "õiguspsühholoogia", "juriidiline psühholoogia", "kriminaaliline psühholoogia", "kriminaalpsühholoogia".

Venemaal hakkas psühholoogia kui teadus tekkima 18. sajandil. Olulist mõju avaldasid M. Lomonosovi ja A. Raditševi tööd.

Kohtuprotsessi iseloom ise ei soodustanud õiguspsühholoogia arengut. Põhiline oli salajane, kirjalik protsess. Süüdistatava ülestunnistust taheti saada igasuguste vahenditega, kaasa arvatud ka piinamised. Korraldati vapustavaid

situatsioone. Näiteks viidi kahtlustatav nõrgalt valgustatud tuppa, kus oli laip. Tähelepanu hakati pöörama kinni- peetava käitumisele, žestidele, miimikale.

Kaheksateistkümnendal sajandil ilmusid esimesed üle- kuulamistaktikale pühendatud raamatud. Tuntumaks on I. Po- sšškovi "Raamat vaesusest ja rikkusest" (55). Eriti oskus- likult käsitleb ta seal valetunnistuse paljastamist.

Suur tähtsus psühholoogia ja kohtupsühholoogia aren- gule oli I. Setšenovi töödel, eriti tema teosel "Peaaju ref- leksid" (58).

Objektiivsed tingimused psühholoogi kasutamisel õigu- semõistmisel tekkisid Venemaal pärast 1864. aasta kohture- formi. Formaalne tõendamise süsteem likvideeriti - tõen- deid hakkasid hindama vannutatud mehed oma siseveendumu- sest lähtudes. Sügavamalt ja tähelepanelikumalt oli vaja uurida kurjategija isiksust, advokaatide ja prokuröride kõ- nedes oli võimalik analüüsida nende tegevuse motive.

Välismaa teadlaste tööd ei suutnud kaugeltki rahulda- da vene teadlasi. Välismaa õiguspsühholoogias lokkas C. Lombroso kriminaalantropoloogia. Venemaal astusid C. Lombroso teooria vastu välja sellised progressiivsed ju- ristid nagu V. Spassovitš (61) jt.

Õiguspsühholoogia kui teadus tekkis Venemaal 19. ja 20. sajandi vahetusel. Esimeste uurimuste autoriteks olid D. Drill (35) ja L. Petrazitski (53). Perioodikas avaldasid õigus- psühholoogia-alaseid kirjutisi A. Jelistratov ja A. Zavod- ski (38), J. Kulišer (45), M. Buhvalova (23) jt. Nimetada tuleb ka monograafiate autoreid A. Frezed (63) ja L. Vladi- mirovi (25). L. Vladimirov kirjutab, et kriminalistidele ei vilksata valgus mitte juristi kabinetist, vaid psühhi- aatriakliinikust ja psühholoogialaboratooriumist. Märki- mist väärrib ka A. Štšeglovi "Kurjategija psühholoogia, jäl- gituna vene kirjanike poolt" (65) ja V. Behterevi "Kuriteo eksperimentaalpsühholoogilisest uurimisest" (20a).

Enne Oktoobrirevolutsiooni alustasid tööd ka sellised tuntud teadlased nagu F. Koni (40), S. Poznõšev, M. Gernet jt., kes pärast Oktoobrirevolutsiooni lülitusid aktiivselt uue ühiskonna ehitamisse.

Vahetult pärast nõukogude korra kehtestamist suurenes huvi õiguspsühholoogia vastu veelgi. Juba 1918. aastal loo-

di V. Behterevi eestvedamisel Petrogradis aju ja psüühilise tegevuse uurimise instituut. Instituudi mitmedki laboratooriumid tegelesid ka õiguspsüüholoogia probleemide uurimisega. Uurimistulemused avaldati vastavate publikatsioonidena.

Juba mõned aastad pärast revolutsiooni ilmusid sellised tähelepanuväärsed teosed nagu A. Koni "Mõlu ja tähelepanu" (41), S. Poznõševi "Kriminaalpsüüholoogia" (54), A. Brusilovski "Kohtupsüüholoogiline ekspertiis" (22), M. Gerneti "Vanglas" (30) jt.

Nõukogude õiguspsüüholoogia sündis võitluses kahe kodanliku kriminoloogilise koolkonnaga - antropoloogilise ja sotsioloogilise koolkonnaga. Antropoloogia levik kahekümnendate aastate nõukogude õiguspsüüholoogias oli tingitud ühelt poolt sellest, et ta traditsioonid olid revolutsioonielises kriminaal- ja patoloogilises psüüholoogias küllaltki tugevad (vt. näiteks 36, 45, 62, 64 jt.). Teisest küljest aga puudusid kriminoloogia ja õiguspsüüholoogia teoreetilised ning metodoloogilised alused. Samuti puudusid kuritegevuse uurimise kogemused ja marksistliku teooriaga varustatud teadustöötajate kaader. Paljud teadlased arvasid ekslikult, et nõukogude ühiskonnas kadusid koos kapitalismi likvideerimisega ka kuritegevuse sotsiaalsed juured ja seepärast tuleb otsida kuritegevuse põhjusi vaid inimeste olemusest. Antropoloogilisi sugemeid võib märgata S. Poznõševi eespool mainitud monograafias, V. Vnukovi raamatus "Kurjategija isiksuse uurimise probleemid marksistliku kriminoloogia valguses" (26) ja mujal. Biologiseerimise tendentse võis märgata ka Moskva kurjategija isiksuse uurimise kabinetis, mille eesotsas olid J. Krasnuškin, A. Rapoport, V. Akkermann, ja Põhja-Kaukaasia kabinetis, kus olid juhtivateks teadlasteks V. Brailovski ja M. Tšelissovi. Nimetatud teadlasi kritiseeris põhjendatult A. Gertsenzon, eriti aga S. Bulatov 1929. aastal. 1929. aastal toimus Kommunistliku Akadeemia õiguse ja riigi seksioonis ka vastavasisuline dispuut. Kahjuks tehtava kriitika kõrval ei määratletud nõukogude õiguspsüüholoogia piire ja perspektiive.

Meenutades kahekümnendate aastate nõukogude õiguspsüüholoogiat, kirjutab A. Gertsenzon kuuekümnendatel aastatel: "Neolambrosiaanluse kriitika oli õige kahekümnendatel ja

kuuekümmendatel aastatel, kuigi nelikümmend aastat tagasi ilmselt alahinnati kurjategija isiksuse sotsiaalpsühholoogilist uurimist" (31, 53).

Sotsioloogilist koolkonda pooldasid A. Piantkovski, E. Lovitš, M. Issajev, B. Utevski, A. Gertsenzon jt. Nad pidasid sotsioloogilise koolkonna positivismi metodoloogilise alusena lähedaseks marksismile. Sotsioloogilise koolkonna üheks tähtsamaks esindajaks oli M. Gernet (vt. 30). Sotsioloogilise koolkonna esindajad püüdsid sotsioloogiliste faktorite teooria alusel uurida üksikute reaalse tegelikkuse komponente (sõda, religioon, kirjandus jne.) mõju kuritegevusele. Sotsioloogiline koolkond nii õiguspsühholoogias kui ka kriminaalõiguses sai juba kahekümmendatel aastatel terava kriitika osaliseks.

Nõukogude õiguspsühholoogia arengule avaldasid teatavat mõju ka mitmesugused suunad üldpsühholoogias. Tähtsamaks neist oli V. Behterevi poolt esindatud refleksoloogia. Vastavalt refleksoloogia põhiideele mõtteprotsessid, nii teadvustatud kui ka teadvustamata, ilmnevad ka väliselt inimese käitumises. Refleksoloogia esemeks on kõik refleksid, millest peaaegu suured poolkerad osa võtavad. V. Behterev ja tema arvukad järgijad käsitlesid psüühilisi protsesse mehhanistlikult. V. Behterev ei teinud vahet peaaegu ja valkkehade vahel. Ta oli stiihiline materialist ja püüdis seletada kõiki protsesse ühtede ja samade seaduspärasustega. Eriti ilmekalt väljendub V. Behterevi teooria vulgaarsus sotsiaalpsühholoogias (vt. 20).

Refleksoloogide hulka kuulusid sellised psühholoogid nagu V. Savitš, A. Lents. Analoogilisi seisukohti esines kahekümmendate aastate alguses ka I. Pavlovi õpetuses. Refleksoloogia positsioonidelt kirjutatud tähtsamaks raamatuks oleks G. Volkovi "Refleksoloogia ja kriminaalõigus" (28), kus ta püüdis siduda kriminaalõigust refleksoloogiaga, et seda si-det kasutada kriminaalõiguses vana subjektiivse psühholoogia asendamiseks. Refleksoloogia abil püüdis G. Volkov tõsta kuritegevusevastast võitlust teaduslikule tasemele. Hoolimata headest kavatsustest jääb tema poolt propageeritud kriminaalrefleksoloogia siiski refleksoloogiaks, s. t. G. Volkov vaatab välist keskkonda ja reaktsiooni, kuid välistab inimese teadvuse. Eriti ilmekalt paistab see tema motiivide

käsitlusest. Tema arvates kuritegeliku käitumise faktorite ja käitumise füsioloogilise realiseerimise vahel puudub kuriteo motiiv. Kuritegelik motiiv on tema arvates kuritegelikku käitumist stimuleeriva faktori subjektiivne peegeldus. Kõige vulgaarsema refleksoloogia esindajateks olid V. Gekkebuš ja I. Zalkind, raamatu "Kohtupsühholoogia kursus" (29) autorid. Nimetatud raamatus räägitakse täie tõsidusega sellistest refleksidest nagu kogumise refleks, eraomandi refleks, alandlikkuse refleks jne.

Õiguspühholoogiaga tegeles 20-ndatel aastatel ka professor M. Reisner, kes juhendas Sotsialistlikus Akadeemias sotsiaalpsühholoogilisi uuringuid. Ta esindas õiguse psühholoogilist koolkonda ja püüdis ühendada L. Petražitski, L. Knappi ja S. Freudi teooriaid (56). Mõtlemises eraldas ta teadvuse, alateadvuse ja eelteadvuse momente. Tajumise meetodid jagas ta müstilisteks, esteetilisteks, ratsionaalseteks ja teaduslikeks. Teatud tootmisviisile vastab teatud tajumisviis. Vastavale tajumisviisile vastab õigusideoloogia liik: müstiline õigusideoloogia on omane talupoegkonnale, esteetiline aadlile, ratsionaalne - kodanlusele. Töölisklassile on omane teaduslik tajumine, kuid tal, vastavalt M. Reisnerile, ei ole mingit ideoloogiat. M. Reisneri arvates eksisteerib õigus vaid inimeste peades. Sotsiaalpsühholoogias teostas M. Reisner psühholoogilist suunda sotsioloogias. Oma põhiseisukohad esitas ta 8. veebruaril 1923. aastal Sotsialistlikus Akadeemias peetud ettekandes "Psühholoogia ja ajaloolise materialismi teooria probleemid". Ettekanne põhjustas terava diskussiooni. Reisnerit kritiseeriti selle eest, et ta vaatles sisendamist, suguimpulssi, erootilist ekstaasi ühiskondliku elu suunavate jõududena. Reisneri teeneks tuleb lugeda, et ta püüdis kasutada marksismi-leninismi õigus- ja sotsiaalpsühholoogia probleemide lahendamisel.

Kahekümnendatel aastatel hakkab arenema dialektilis-materialistlik psühholoogia. Jõutakse arusaamisele, et kuriteo ja kurjategija õigeks mõistmiseks on vaja tundma õppida isiksuse ja keskkonna vahekorda. Eriti tuleb märkida V. Vnukovi artiklit "Käitumise sotsiaalsed moonutused" (27), kus ta jõuab järeldusele, et vaidlused selle üle, mis subjekti antud seisundis tuleb omistada keskkonnale, mis "minale", on kasutatud ja mitte mingil viisil ei lahenda küsimust antud indi-

viidi käitumise sisust ja vormist. Küsimus isiksuse ja keskkonna vahekorras tuleb lahendada materialistlikust dialektikast lähtudes.

Õiguspsühholoogia praktilistest probleemidest pöörati rohkem tähelepanu kohtu psühholoogilisele ekspertiisile ja ülekuulamispsühholoogiale. Osa psühholooge (näiteks J. Kontorovitš (42) omistasid psühholoog-eksperdi tunnistajate ütluste hindamise monopol. Eeluurimise ülesandeks oli nende arvates ainult tõendite kogumine. Nende tõendite hindamisel pidi kohus kasutama psühholoog-eksperdi abi. See seisukoht pärines H. Großilt, W. Sternilt ja teistel Lääne psühholoogidelt.

1929. aastal lülitati Moskva Psühholoogia Instituudi uurimisplaani tunnistajate ütluste eksperimentaalne uurimine.

Küllaltki huvitavad tööd toimusid A. Luria juhtimisel Moskva kubermangu prokuratuuri juurde moodustatud eksperimentaalpsühholoogia laboratooriumis. Aluseks oli võetud Lääne-Euroopas kasutatav assotsiatiivne meetod, kuid täiustatud. Näiteks tegi ta ettepaneku kirjutada aparaadil üles reaktsiooni kiirus. Tema arvates täiendava seadme rakendamine aitab objektiivselt välja selgitada huvipakkuvaid fakte.

Eriti tuleb märkida A. Luria artikleid "Eksperimentaalne psühholoogia kohtus ja eeluurimises" (48) ning "Psühholoogia kuriteo jälgede tuvastamisel" (47). Need artiklid põhinevad sõnaliste assotsiatsioonide seostamisel motoorsete reaktsioonide mõõtmisega. See on kodanlikus õigusemõistmises kasutatavate valededektorite üks variante.

Ekspertidena hakkasid psühholoogid Venemaal õigusemõistmises osalema küllaltki varakult. I. Krõlovi andmeil (43) toimus esimene kohtupsühholoogiline ekspertiis Venemaal 1883. aastal. Ka pärast revolutsiooni kasutati küllaltki aktiivselt psühholoogiaekspertide abi. Kuni 1931. aastani olid kohtuekspertiisi teadusliku uurimise kabinettides kriminaalpsühholoogia ja psühhopatoloogia osakonnad. Kõige rohkem pöörati tähelepanu kurjategija isiksuse uurimisele. Paljudes linnades organiseeriti kurjategijate uurimise kabinetid. Esimene selline kabinet loodi 1922. aastal Saraatovis A. Štassi initsiatiivil. Kabinetis olid sotsioloogia-, psühholoogia-, füüsika-, neuro-psühhiaatria-, hüpnoosi- ja kriminaalpeda-

googika osakonnad. Selles kabinetis uuriti kurjategija vaimset maailma, vaimse arengu taset, kujutluste rikkust ja ise-loomu, tundmuste rikkust ja intensiivsust, meeoleolu, kalduvust afektile, tahte funktsioone, tegevuse kaalutletust, iseseisvust ja initsiatiivi, püsivust otsuste realiseerimisel, enesevalitsemisvõimet, käitumise põhimotiive.

Kurjategija isiksusele pühendatud teostest tuleb eriti märkida J. Behterevi "Vangi isiksuse uurimine (ajalugu, ülesanded, meetodika ja tehnika)" (21). Autor tõestab veenvalt psühholoogiliste ja sotsioloogiliste meetodite vajadust kurjategija isiksuse uurimisel.

Küllaltki suurt tähelepanu pöörati alaealise kurjategija isiksuse uurimisele. Enamus uurimusi aga olid kas biogeneetilised (vt. näiteks 32, 50, 51, 19) või sotsiogeneetilised (vt. näiteks 37, 49). Mõlemad suundi kritiseerisid kolmekümnendatel aastatel A. Luria, L. Võgotski, A. Leontjev, N. Krupskaja, A. Makarenko jt.

Alaealise kurjategija pedoloogilise tegeles P. Belski. Kohtupsühholoogias käsitles moraalselt defektseid lapsi T. Simson (59). Tema arvates on sellised lapsed ja alaealised vahel erakordselt andekad, kuid kergelt erutuvad ja eriti nõrga närvisüsteemiga. Nende hulgas on väike grupp, kellel ei ole arenenud hea ja halva tunne. Need lapsed muutuvad vanemas eas parandamatuteks. Ühiskond peab end nende eest kaitsma. Seda seisukohta kritiseerisid N. Krupskaja ja P. Blonski. Terava kriitika osaliseks said biogenees, sotsiogenees ja moraalne defektoloogia VK(b)P Keskkomitee määruses 4. juulist 1932. a. "Pedoloogilistest moonutustest rahvahariduskomissariaadi süsteemis" (17). Mitmesugustel põhjustel aga laienes tehtud kriitika kogu psühholoogiale. Õiguspärasus lakkas eksisteerimast iseseisva teadusharuna. Teda meenutati vaid kriminaalprotsessi monograafiates, kus ta samastati ütluste kujunemise psühholoogiliseks.

A. Petrovski hinnangu järgi ei olnud õiguspärasus kahekümnendatel aastatel vaba paljudest puudustest (ei olnud lõpuni vabanenud biologismi, reaktoloogia ja refleksoloogia püandist), kuid paljude tööde iseloomulikuks jooneks oli optimistlik hüpotees, millega uurijad lähenesid kurjategija isiksusele - see oli veendumus, et proletariaatses riigis võib ja saab kurjategijat ümber kasvatada. See on jäänud ka meil

kaasaja kohtupsühholoogide tunnustatud printsibiiks (52, 188).

Nõukogude kohtupsühholoogia hakkas NSV Liidus unesti arenema pärast NLKP XX kongressi. Eriti tähtis oli kohtupsühholoogia arengule NLKP KK 1964. aasta määrus "Juridiliste teaduste edasisest arengust ja juriidilise hariduse parandamisest riigis". Käesoleval ajal on ilmunud Nõukogude Liidus mitmed kohtupsühholoogia-alased monograafiad nagu A. Dulovi "Kohtupsühholoogia" (36a), G. Dospulovi, M. Mažitovi "Tunnistajate ja kannatanute ütluste psühholoogia" (34), G. Dospulovi "Ülekuulamise psühholoogia eeluurimisel" (33) jt.

Mais 1971 toimus Moskvas I üleliiduline kohtupsühholoogide konverents. 1971. aasta juunis Tbilisis toimunud NSV Liidu Psühholoogide Seltsi üleliidulisel IV konverentsil oli õiguspsühholoogia esindatud iseseisva sektsioonina. 1977. aasta jaanis-juulis Moskvas toimunud NSV Liidu Psühholoogide Seltsi V konverentsil ei olnud eraldi moodustatud õiguspsühholoogia sektsiooni, kuid paljud ettekanded olid pühendatud õiguspsühholoogia probleemidele.

Hoolimata suurtest edusammudest õiguspsühholoogias tuleb siiski tunnistada, et nõukogude õiguspsühholoogia on alles kujunemisjärgus. Käesoleval ajal meie õiguspsühholoogias toimub töö järgmistes suundades:

1. Juriidilise psühholoogia üldprobleemid (esindavad A. Dulov, A. Ratinov, A. Jarmolenko jt.).
2. Õigusteadvus ja õiguspsühholoogia (I. Farber, K. Igošev, A. Jarmalenko).
3. Juristi kutsevalik (V. Vassiljev jt.).
4. Kriminaalpsühholoogia, kurjategija ja kuriteo psühholoogia (A. Sahharov, U. Džekebajev, V. Filimonov, A. Jakovlev, V. Vassiljev jt.).
5. Eeluurimise psühholoogia (A. Ratinov, N. Porubov, L. Filonov, V. Vassiljev jt.).
6. Kriminaalkohtu psühholoogia (A. Borodankov, J. Groševoi jt.).
7. Kohtupsühholoogiline ekspertiis (M. Kotsenov, J. Jakovlev jt.).
8. Alaealiste õiguserikkujate psüühilised iseärasused (M. Alemaskin, L. Zjubin, G. Botškarjova, G. Minkovski jt.).

9. Parandusliku tõe psühholoogia (A. Glototškin, N. Pirožkov, A. Kovaljov, K. Platanov jt.).

Tähtsamatest teaduslikest keskustest tuleb nimetada NSV Liidu Prokuratuuri Üleliidulist Instituuti, kus on moodustatud spetsiaalne kohtupsühholoogiasektor, mida juhatab professor A. Ratinov.

Bibliograafia¹

1. B i n e t , A. Le diagnostic judiciaire par la methode des associations. - "Année psychol.", 1910, t. 16.
2. C l a p a r è d e , E. La psychologie judiciaire. Diagnostic constellatoire de la participation réelle d'un inculpé à un delit donné. - "Année Psychol.", 1906, t. 12.
3. D e t t e b o r n , H a r r y . Gegenstand, Aufgaben und Differenzierung der forensischen Psychologie. - "Probleme und Ergebnisse der Psychologie", 1977, N° 60.
4. E c k a r d t s h a u s e n , K. Ueber die Notwendigkeit psychologischer Kenntnisse bei Beurteilung von Verbrecher. 1792.
5. F r i e d r i c h , J. Die Bedeutung der Psychologie für die Bekämpfung der Verbrecher. Hannover, 1915.
6. G r o s s , H. Kriminalpsychologie. 1898.
7. Handbuch der Psychologie in 12 Bänden, 11. Band. Forinische Psychologie. Göttingen, 1967.
8. H o f f b a u e r , J. Psychologie in ihren Hauptwendungen auf der Rechtspflege. 1803.

¹ Bibliograafia koostamise aluseks on raamatus Состояние научных исследований по судебной психологии. М., 1971 toodud bibliograafia.

9. J u n g , C. G. Zur psychologischen Tatbestandsche Reproduktionsversuche (Ueber Assotziationsmethoden). "Arch. Krim.", 1906, N° 22.
10. L i p m a n n , O. Tatbestandsdiagnostik. - Grundriß der Psychologie für Juristen. Leipzig, 1908.
11. M a r b e , K. Grundzüge der forinsischen Psychologie. München, 1913.
12. M a r b e , K. Der Psycholog als Gerichtsgutachter im Straf- und Zivilprozeß. Stuttgart, 1926.
13. M ü n s t e r b e r g , H. Grundzüge der Psychotechnik. Leipzig, 1913.
14. R e i c h e l , H. Ueber forensische Psychologie. 1910.
15. S t e r n , W. Jugendliche Zeugen in Sittlichkeitsprozessen. Leipzig, 1926.
16. W u l f f e n , E. Kriminalpsychologie. Psychologie des Täters. Berlin, 1926.
- 16a. W e r t h e i m e r , M. Tatbestandsdiagnostik Handbuch der biologischen Arbeitsmethoden. Berlin u. Wien, 1933.
17. Постановление ЦК ВКП(б) от 21 июля 1932 г. "О педологических извращениях в системе Наркомпроса" - КПСС о культуре, просвещении, науке. М., 1963, стр. 392-396.
18. Б е л ь с к и й П.Г. Типология этически дефективных несовершеннолетних. - Вопросы воспитания нормальных и дефективных несовершеннолетних. М., 1924.
19. Б л о н с к и й П.П. Педагогика. М., 1922.
20. Б е х т е р е в В.М. Коллективная рефлексология. М., 1921.
- 20a. Б е х т е р е в В.М. Об экспериментальном психологическом исследовании преступления. 1902.
21. Б е х т е р е в Ю.Ю. Изучение личности заключенного. (История, задачи, методика и техника). М., 1928.
22. Б р у с л о в с к и й А.Е. Судебно-психологическая экспертиза. Харьков, 1929.

23. Б у х в а л о в а М.П. Изучение свидетельских показаний. - "Вестник психологии, криминальной антропологии и гипнотизма". СПб, 1907, вып. I.
24. В а с и л ь е в В.Л. Юридическая психология. Изд. ЛГУ, 1974.
25. В л а д и м и р о в Л.Г. Психологические исследования в уголовном суде. М., 1901.
26. В н у к о в В.А. Проблемы изучения личности преступника в свете марксистской криминологии. Харьков, 1930.
27. В н у к о в В.А. Социальные извращения поведения (Предпосылки учения о преступлении и преступнике). - Социально неполноценное поведение. М., 1930.
28. В о л к о в Г.И. Рефлексология и уголовное право. Харьков, 1928.
29. Г е к к е б у м В., З а л к и н д И. Курс судебной психопатологии. Харьков, 1928.
30. Г е р н е т М.Н. В тюрьме. Очерки тюремной психологии. М., 1930.
31. Г е р ц е н з о н А.А. Против биологических теорий причин преступности. - "Вопросы борьбы с преступностью", 1967, № 5.
32. Г р и б о е д о в А.С. На пути к преступлению. (Трудновоспитуемые дети). М.-Л., 1928.
33. Д о с п у л о в Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. М., 1976.
34. Д о с п у л о в Г.Г., М а ж и т о в Ш.М. Психология показаний свидетелей и потерпевших. Алма-Ата, 1975.
35. Д р и л ь Д.А. Малолетние преступники. Этнод по вопросу о человеческой преступности, ее факторах и средствах борьбы с нею. М., 1888.
36. Д р и л ь Д. Преступный человек. - "Юридический вестник", 1882, т. 2.
- 36а. Д у л о в А. Судебная психология. Минск, 1975.

37. З а д к и н д А.Б. Основные вопросы педологии. М., 1927.
38. Е л и с т р а т о в А.И., З а в о д с к и й А.В. К вопросу о достоверности свидетельских показаний (Опыты Бине и Штерна). - "Труды юридического общества при Казанском университете". Ч. I. Казань, 1904.
39. К о н и А.Ф. Психология и свидетельские показания. - "Новые идеи в философии", 1913, № 9.
40. К о н и А.Ф. На жизненном пути. Т. I. СПб., 1912.
41. К о н и А. Память и внимание. П., 1922.
42. К о н т о р о в и ч А.Я. Психология свидетельских показаний. Харьков, 1925.
43. К р ы л о в И.Ф. Судебная экспертиза в уголовном процессе. Л., 1963, стр. 31-34.
44. К у л и ш е р Е. Психология свидетельских показаний. - "Вестник права". СПб., 1904, кн. 8.
45. Л а б а с Н. Убийцы. М., 1913.
46. Л е в и В. Я и м ы. М., 1969, стр. 5-24.
47. Л у р и я А.Р. Психология в определении следов преступления. - "Научное слово". 1928.
48. Л у р и я А.Р. Экспериментальная психология в судебно-следственном деле. - "Советское право". 1927, №2.
49. М о л о ж а в и й С.С. Программа изучения поведения ребенка или детского коллектива. М., 1924.
50. О з е р е ц к и й Н.И. Социально запущенные дети. - "Преступность и преступник". М., 1926, вып. I.
51. О з е р е ц к и й Н.И. Половые правонарушения несовершеннолетних. - Правонарушения в области сексуальных отношений. М., 1927.
52. П е т р о в с к и й А.В. История советской психологии. М., 1967.
53. П е т р а ж и ц к и й Л.И. Введение в изучение права и нравственности (Основы эмоциональной психологии). СПб., 1908.

54. П о з н и ш е в С.В. Криминальная психология. Преступные типы. Л., 1926.
55. П о с ы ш к о в И.Т. Книга о скудности и богатстве. М., 1951.
56. Р е й с н е р М.А. Теория Л.И.Петражицкого, марксизм и социальная идеология. СПб., 1909.
57. С а т о н и н К. Очерк криминальной психологии. Казань, 1925.
58. С е ч е н о в И.М. Рефлексы головного мозга. М., 1961.
59. С и м с о н Т. Причина детской преступности. - "Вестник просвещения". 1923, № 2.
60. Состояние научных исследований по судебной психологии. Материалы к I Всесоюзной конференции по судебной психологии. М., 1971.
61. С п а с о в и ч. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судоустройством и судопроизводством.
62. Т р а н о в с к а я В. Воровки. Антропологическое исследование. - "Журнал русского о-ва охранения народного здоровья". 1891, № 5.
63. Ф р е з е А.У. Очерк судебной психологии. Казань, 1871.
64. Ч и ж В. Преступный человек перед судом врачебной науки. СПб., 1894.
65. Щ е г л о в А.Л. Психология преступника по наблюдениям русских писателей. СПб., 1901.